

29. Середяк А. Товариство «Просвіта» в період першої світової війни, визвольних змагань українського народу і їх поразки (1914-1928) / А. Середяк // Нарис історії «Просвіти». – Львів–Краків–Париж : Просвіта, 1993. – С.42-52; Середяк А. Товариство «Просвіта» за межами Галичини / А. Середяк // Нарис історії «Просвіти». – Львів–Краків–Париж : Просвіта, 1993. – С.64-74.
30. Фарина С.Я. Роль «Просвіт» в українському національно-культурному русі на початку ХХ століття : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Фарина Сергій Якович. – Кременчук, 1993. – 233 с.

On the basis of the archived materials activity of rural «Prosvita» of Right-bank Ukraine (1905-1923) is investigated.

Key words: «Prosvita», archive, archived materials, fund, on the right, description.

Отримано: 12.11.2012

УДК 94(477)«1918»:352.1

О. І. Леміжанська

ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЗЕМСЬКОГО СОЮЗУ В ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО (квітень – грудень 1918 року)

В статті висвітлюються основні положення статуту, структура та основні напрямки діяльності Всеукраїнського земського союзу в добу Української Держави. З'ясовуються причини антигетьманської спрямованості дій керівництва Союзу і особисто його голови С. Петлюри.

Ключові слова: Всеукраїнський земський союз (ВЗС), органи місцевого самоврядування, земства, С. Петлюра, П. Скоропадський.

Однією з важливих складових сучасного державного будівництва в Україні є реалізація регіональної політики, спрямованої на формування органів місцевого самоврядування, здатних ефективно вирішувати нагальні питання функціонування територіальних громад. Необхідною умовою розв'язання цієї складної проблеми виступає вивчення і врахування вітчизняного історичного досвіду, зокрема діяльності Всеукраїнського земського союзу (ВЗС) з налагодження роботи органів місцевого самоврядування і захисту прав земств.

Дослідникам це питання маловідоме. Лише окремі аспекти знайшли висвітлення в працях О.Є. Бавика, Л.І. Єпика, Р.Я. Пирога та ін. [19; 22; 25].

Автор даної статті поставив за мету висвітлити основні положення статуту, структуру та основні напрямки діяльності Всеукраїнського земського союзу в добу Української Держави.

В результаті державного перевороту 29 квітня 1918 р. до влади прийшов гетьман П. Скоропадський. Задекларована програма консервативно-ліберальних реформ базувалася на основах права приватної власності, вільної купівлі-продажу землі, розвитку приватного підприємництва [12, с.1]. Успішне реформування соціально економічної сфери значною мірою залежало від участі в цих процесах органів місцевого самоврядування, насамперед земств.

І гетьман, і голова Ради Міністрів Ф. Лизогуб, один з найдо-свідченіших земських діячів царської Росії, цілком усвідомлювали, що нинішні земські зібрання і управи не відповідають завданням державного будівництва. Обраний влітку 1917 р. на демократичних засадах загального, прямого, рівного, таємного голосування склад гласних (депутатів) відображав колишню соціальну та партійно-політичну палітру суспільства. Серед них почасти домінували посланці лівих російських, українських, єврейських партій, особи не зв'язані з власністю, а інколи й з місцевими громадами. Уряд взяв курс на фактичну ліквідацію тогочасного місцевого самоуправління шляхом тотальних ревізій, надання гетьманським урядовцям права розпуску зібрань, дум, управ та повернення до них дореволюційних складів.

7 червня на засіданні Ради Міністрів Ф. Лизогуб виступав з доповіддю про тимчасові ревізійні комісії [5, арк.42зв.]. Того ж дня на Раді Міністрів слухали проект закону про тимчасові ревізійні комісії, який мали ввести в дію по телеграфу [5, арк.41-42зв.]. Таким чином було затверджено новий закон про тимчасові ревізійні комісії з перевірки діяльності органів міського самоврядування, утворених на підставі закону колишнього тимчасового російського уряду від 21 травня 1917 р. [14, с.2]. А 9 вересня 1918 р. був ухвалений Радою Міністрів Закон про доповнення статуту від 8 червня 1918 р. та Закону від 14 червня 1918 р. про тимчасові ревізійні комісії з перевірки діяльності органів місцевого самоврядування [18, с.3].

До того ж, 7 червня 1918 р. Ф. Лизогуб надіслав губернським старостам обіжник з приводу розпуску земств. У ньому йшлося про те, що «...самоврядування виконують серйозні державні завдання і несуть відповідні обов'язки по місцевому господарству, а через це треба до них мати відносини по змозі обережні» [8, арк.10]. 29 червня 1918 р. відповідним законом губернським старостам було надано право розпускати волосні земські збори і управи, якщо вони у своїй діяльності порушили межі власної компетенції, приймали постанови «...злочинного характеру», або їх діяльність «загрожує цілковитим безладдям волосного земського господарства» [11, с.1]. 12 вересня в Раді Міністрів слухався законопроект про надання міністру внутрішніх справ, губернським старостам та столичним отаманам права видавати обов'язкові постанови та накладати покарання в адміністративному порядку [5, арк.243-244зв.]. А 17 вересня 1918 р. був виданий Закон «Про надання міністрові внутрішніх справ, губернським старостам, столичному і міським отаманам права видавати обов'язкові постанови і накладати кари в адміністративному порядку за порушення цих постанов» [9, арк.10; 20, с.78].

Відчуваючи гостру потребу в об'єднанні земств у загально-українському масштабі, губернські управи вжили заходів до створення у квітні 1918 р. ВЗС. Головою його правління був обраний відомий український діяч Симон Петлюра. Союз засновувалася для координації діяльності окремих українських земств і захисту їх загальних інтересів, а також для здійснення фінансових, про-

мислових, економічних, соціальних, культурних та інших завдань, які були не під силу окремим громадам.

Діяльність ВЗС регламентувалась статутом. Для здійснення визначених завдань Союз об'єднував діяльність окремих земств у межах обсягу їх цілей та завдань; засновувала відповідні установи, відділи, а також підприємства, склади, контори; мала право купувати та продавати майно і входити з приводу цього у відповідні угоди, як з окремими земствами, так і з сторонніми установами і особами. Членами Союзу могли бути всі народні самоврядування (земства) України, при чому для набуття членства потрібна постанова відповідних земських зборів про згоду з статутом ВЗС [1, арк.7]. Членами могли бути повітові та губернські земства, але не волосні, які не виявили себе ще як сілд [1, арк.8].

Вищі органи управління знаходилися в м. Києві. Загальне керівництво діяльністю, визначення завдань, програми та порядку її діяльності, вироблення спеціальних інструкцій щодо діяльності окремих установ та відділів, затвердження фінансових обрахунків та планів на наступний рік, затвердження висновків ревізійної комісії, а також обрання членів правління, ревізійної й інших спеціальних комісій та призначення їм платні належало загальним зборам представників земств, які були членами Союзу.

Загальні збори представників земств України – членів Союзу планувалося проводити як чергові, так й надзвичайні. Чергові – скликалися щорічно, не пізніше 15 грудня. Надзвичайні – мали скликатися Правлінням для вирішення негайних справ, а також на вимогу Ради Союзу, ревізійної комісії або не менше п'яти земств-членів Союзу не пізніше трьох тижнів після одержання відповідної заяви. Загальні збори вважалися правомірними, коли на них були присутніми не менше половини загального числа земств – членів Союзу. Питання, призначені до розгляду загальними зборами, вирішувалися простою більшістю голосів, за винятком питань про зміну статуту, ліквідацію ВЗС, усунення з посад голови, членів правління та ради (для законності ухвали яких потрібно не менше двох третини голосів присутніх). Безпосереднє керівництво діяльністю Союзу належало Раді.

Установчі загальні збори обирали Раду (збиралася не менше одного разу на два місяці) в складі по одному представнику від кожної губернії, яка входила в Союз [1, арк.8зв.]. Правління складалося з голови, двох його товаришів та членів. Воно здійснювало наступні функції: завідувало усіма справами Союзу і входило в стосунки з його членами та сторонніми особами і установами; представляло інтереси Союзу у всіх справах та установах; завідувало відділами, канцеляріями та установами, всіма його капіталами та майном, а також керувало діяльністю співробітників; купувало, продавало, орендувало та закладало різне спілкове майно і матеріали; укладало від імені ВЗС різні договори; призначало та звільняло співробітників, забезпечувало їм платню (за винятком осіб, яких вибирають загальні збори); складало фінансові обрахунки та плани діяльності Спілки по всіх її відділах і установах; відало судовими справами тощо.

Фінансову основу об'єднання склали членські внески земств-членів Союзу, додаткові асигнування земств та спеціальні капітали, прибутки від торговельно-промислових підприємств. У структурі ВЗС також діяла ревізійна комісія з 5 членів.

У разі ліквідації ВЗС, порядок про саму ліквідацію установи мав бути вирішеним особливою ліквідаційною комісією, що формувалася з представників земств – членів Союзу, обраних відповідними губерніяльними земськими зборами (по 3 представники від кожної губернії) [1, арк.9].

Відразу після державного перевороту ВЗС активно розпочав свою діяльність. Основними напрямками його роботи були: створення в кожному повіті України по зразковій народній школі, будівництво земських електричних станцій, шляхів. Для втілення цих задумів був розроблений проект отримання позики у держави. Заступник голови ВЗС К. Мацієвич взяв на себе переговори з міністерствами щодо реалізації даного проекту [22, с.106].

Як бачимо, в найближчих планах діяльності ВЗС стояло питання пошуку необхідних асигнувань. Планувалося, що на ці кошти земства відкриють нові та відновлять старі фабрики, заводи, цементні, миловарні, шкіряні та інші підприємства. Для того, щоб бути незалежними від влади та від приватних банків у фінансових питаннях, Союз мав відкрити Земський банк з великим обігом грошових ресурсів.

При управі ВЗС навіть скликався з'їзд великої фінансової ради. На ньому мали розглядатися питання фінансової політики в зв'язку з діяльністю земств і причини їх фінансової кризи, джерела земських доходів. Акцентувалася увага на заходах щодо збільшення муніципальних підприємств, їх ролі в земському бюджеті, організація муніципального банку на підставі взаємного кредиту [10, с.1].

ВЗС був складений план реорганізації фармацевтичної промисловості Української Держави з метою надання населенню ліків та перев'язочних матеріалів. При фінансовій допомозі уряду в 2 млн. крб. планувалося відкрити земський завод по заготівлі ліків, таким чином, щоб за 1-2 роки забезпечити фармацевтичний ринок, який був би незалежний від Європи. Союз планував у кожному, навіть найменшому містечку відкрити свої склади медикаментів для продажу населенню за собівартістю [16, с.2]. Уряд пішов назустріч таким планам ВЗС. Міністерство народного здоров'я навіть передало управі Союзу все майно медично-санітарного відділу [15, с.1].

Не обійшов Всеукраїнський земський союз своєю увагою проблеми освіти. В шкільному питанні було розроблено широку програму. Планувалося організувати низку книжкових складів, друкарень та паперових фабрик, лікарських іа вчительських курсів, видання посібників. Ставилось питання про покращення матеріального становища учнів земських шкіл, збільшення утримання на 50%. Союз наполягав на українізації не лише народної вищої та нижчої школи, але й спеціальних навчальних закладів. У сільськогосподарських школах, учительських семінаріях повинна не тільки вивчатися українська мова, але й викладання мало вестися

українською. ВЗС також планував скликати всеукраїнський з'їзд спеціалістів у медично-санітарній та фінансовій сферах для здійснення своїх планів [16, с.2].

27 травня голова Союзу підготував гострий за змістом і гучний за резонансом меморандум до країн-учасниць Брестського договору, де нова влада в особі П. Скоропадського звинувачувалася в антидержавній, антидемократичній і антинаціональній політиці [22, с.106]. Союз на чолі з С. Петлюрою закликав губернські та повітові народні управи до активної боротьби, звертатися при свавіллі та протизаконних діях влади з органами місцевого самоврядування до суду з адміністративних справ (Собр. Узак. 1917 г. Ст.692). Стаття II цього закону відкривала можливість подавати скаргу на урядових осіб усім громадянам, товариствам та установам, інтереси та права котрих були порушені постановою чи розпорядженням влади [13, с.3]. Управа Союзу пропонувала подавати скарги до відповідних адміністративних судів: окружних, коли незаконні розпорядження видають повітові старости, і до Генерального суду (по адміністративному департаменту), коли ці розпорядження видають губернські старости. Правління одночасно пропонувало надсилати до них копії скарг разом з документами [2, арк.71].

Разом з тим, ВЗС брав на себе турботи щодо повернення на батьківщину полонених, що були народжені в Україні. Для цього союз збирав по губерніях необхідні списки і статистичні відомості. Наприклад, Літинська повітова народна управа у травні мала за три дні зібрати відповідні списки всіх полонених, вказавши в них їхнє місце знаходження [3, арк.37]. ВЗС просив губернські земські управи збирати дані з місць про полонених та їх місцезнаходження в Австрії та Німеччині. Так, Катеринославська губернська земська управа 11 червня повідомляла Александрівську міську управу, що ВЗС взяв участь у наданні допомоги для повернення на Батьківщину полонених, народжених в Україні, та просила прислати їм необхідні свідчення і списки, де були б вказані імена, по – батькові, прізвища полонених, місце народження, військова частина, час взяття у полон та в якому таборі полонений перебував. Такі списки мали направлятися відразу в управу ВЗС (м. Київ, Володимирська 33) [4, арк.4].

14 серпня на засіданні Ради Міністрів за поданням міністра внутрішніх справ розглядалася пропозиція Союзу про організацію в країні збору коштів для полонених. В результаті обговорення ця пропозиція була відхилена, а натомість з державної скарбниці було виділено 1 млн. крб. в розпорядження пана гетьмана для надання допомоги полоненим українцям [5, арк.43]. Природно, що уряд не хотів посилення авторитету ВЗС серед українських полонених. До того ж, це було насаперед справою держави.

15 серпня 1918 р. ВЗС розіслав повідомлення по губерніях з питання переселення до Сибіру. Ще до війни здійснювалося велике переселення селян України до Сибіру. Десятки тисяч українців у першій половині 1914 р. переїхали туди, намагаючись отримати там підходящі землі. З початком війни переселення припини-

лись. Весною 1918 р. почали надходити листи від селян, в яких вони прохали відповісти їм, чи можна переселятися до Сибіру. ВЗС стверджував, що все старе законодавство про переселення скасоване, а нове відсутнє. Україна стала самостійною державою і повинна встановити власні закони і правила для переселенців. Тому ВЗС радив не рушати з місць, або ж звертатися за порадою і за довідками в Переселенське бюро, що знаходилося у Полтаві, чи в своє повітове земство. І лише тоді переселятися, коли на руках буде переселенська довідка, за якою можна сподіватися на одержання землі на новому місті [2, арк.76]. Так, 9 вересня 1918 р. у Березовську волость Прилуцького повіту Полтавської губернії ВЗС надіслав 13 екземплярів роз'яснень щодо переселень до Сибіру, прохаючи розповсюдити їх у масових місцях [7, арк.116].

Дуже часто ВЗС ставав на захист земств, які потерпали від зловживань місцевої адміністрації. С. Петлюра неодноразово звертав увагу самого П. Скоропадського на арешти, вказуючи йому на велику небезпеку німецьких військ, які саме і здійснювали подібні арешти [27, с.233-234]. Така позиція ВЗС не влаштувала владу. Діяльність земських управ викликала підозру. Земства не виявили наміру до коректної співпраці з урядом, а навпаки ставили йому категоричні вимоги [21, с.184]. К. Мацієвич згадував, що спершу влада поставилася до діяльності земців позитивно, а сам П. Скоропадський навіть обіцяв допомагати [22, с.107]. Оскільки Союз земств об'єднував більше половини земських управ України, безпека його політичної діяльності для уряду ставала надто серйозною та реальною [19, с.70]. Владу все більше напружувала ситуація з діяльністю Всеукраїнського земського союзу, а в особі його голови С. Петлюри гетьман почав вбачати не лише захисника інтересів органів місцевого самоврядування, але й можливого лідера повстанського руху. Влітку 1918 р., коли майже вся Україна була охоплена селянськими повстаннями, ВЗС претендував на роль координуючого центру селянського опору. С. Петлюра створив спеціальний відділ, в якому зосереджувалися матеріали і вироблялися інструкції для повстанських загонів. Тут переховувалися від арештів члени нелегальних соціалістичних партій [19, с.79].

Вже пізніше П. Скоропадський у листах до В. Модзалевського скаржився на те, що варта не могла надати гетьману відповідних матеріалів, яких вистачало б для арешту Петлюри [29, с.69]. І все ж 27 липня 1918 р., після виступу на зборах Сільськогосподарського товариства з вимогою ліквідації поміщицького землеволодіння і повернення землі селянам, С. Петлюра був заарештований Державною вартою [26, с.160]. Газета «Киевская Мысль» подає подробиці арешту Петлюри та заступника голови земської управи Химерюка. Обох заарештували у їхніх помешканнях. Після арешту до будинку земської управи прибули загони міліції та німецька варта. Зайнявши входи і виходи, вони зробили труси в кабінетах арештованих. Після перевірки кабінети запечатали, а папери забрали.

Два члени земської управи відвідали І. Кістяківського в справі причин арешту голови правління ВЗС. Міністр внутрішніх справ

відповів, що приступив до виконання обов'язків нещодавно і про причину арешту нічого не знає. Два інших члени управи пішли до голови уряду Ф. Лизогуба. Останній відповів, що теж не знає про причини арешту, але пообіцяв їх з'ясувати [17, с.1-2]. Після ув'язнення С. Петлюри керівництво ВЗС перейняв К. Мацієвич [23, с.117-123].

29 липня 1918 р. проходило чергове засідання Всеукраїнського земського союзу. Члени управи К. Мацієвич і О. Саліковський доповіли про повторні відвідини Ф.А. Лизогуба. Той в офіційній розмові заявив, що за відомостями уряду та документальними даними, що є в його розпорядженні, ВЗС давно вийшов за межі своєї компетенції й ступив на шлях політичної діяльності й здійснює підготовку замаху на уряд Української Держави й навіть створено окремий уряд, який має стати на місце сучасного, арештувавши його. Вислухавши цю доповідь, Управа зазначила, що відомості уряду не відповідають дійсності, оскільки не мають під собою жодного ґрунту. Управа констатувала, що Союз стоїть на ґрунті ділової земської роботи на користь усієї людності України і не торкається політики взагалі. І лише в тих випадках, коли політика сама втручається в межі ВЗС, стоячи їй на перешкоді, лише тоді він реагує у відповідь. Ф. Лизогубу делегати у відповідь заявляли, що жодної антидержавної і антиурядової агітації Союз не проводив, і в нього не було і не могло бути жодної організації, яка ставила б собі якісь політичні цілі. Тому Управа Всеукраїнського земського союзу протестувала проти обвинувачень, котрі їй були заявлені владою [6, арк.2].

Міністр закордонних справ Д. Дорошенко пізніше згадував, що реакція на арешт С. Петлюри непокоїла й гетьмана. Намагаючись знайти компромісне рішення, він запропонував варіант відрядження того за кордон з якимось урядовим дорученням. Проте цей план був заблокований І. Кістяковським [25, с.289].

Звільнення С. Петлюри відбулося за розпорядженням П. Скоропадського 12 листопада 1918 р. [24, с.191]. Цілком очевидно, що це був вимушений крок, своєрідний маневр, розрахований на розрядку суспільної напруженості [28, с.2].

Таким чином, у період Гетьманату П. Скоропадського, влада не змогла на відповідному рівні вирішити питання національної незалежності та провести соціально – економічні реформи. Тому ВЗС намагався протистояти ліквідації демократичних засад місцевого самоврядування Української Держави 1918 р. В результаті він очолив антигетьманський рух.

Отже, для гетьмана П. Скоропадського ідеалом органів місцевого самоврядування залишалися дореволюційні земства, а тогочасні земські органи уявлялися суттєвою перепорою на шляху реалізації масштабної земельної реформи. Очолюваний С. Петлюрою Всеукраїнський земський союз виступив на захист прав органів місцевого самоврядування, вимагав державної фінансової підтримки, припинення необґрунтованих репресій проти земських діячів. У відповідь уряд посилив адміністративний тиск на земські зібрання та управи, не зупиняючись перед їх розпуском.

Лідер українських земців С. Петлюра з кінця липня і до середини листопада провів у Лук'янівській тюрмі. Об'єднані навколо Всеукраїнського земського союзу сили стали однією з складових антигетьманського повстання.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Вінницької області (далі – Держархів Вінницької області), ф.Д.255, оп.1, спр.116.
2. Держархів Вінницької області, ф.Д. 255, оп.1, спр.124.
3. Там само, ф. Р. 4140, оп.1, спр.13.
4. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО), ф.24, оп.8, спр.6.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО України), ф.1064, оп.1, спр.6.
6. ЦДАВО України, ф.1216, оп.1, спр.254.
7. ЦДАВО України, ф.1704, оп.1, спр.1.
8. ЦДАВО України, ф.1793, оп.1, спр.145.
9. ЦДАВО України, ф.2208, оп.6, спр.151.
10. В.Ж. Фінансовий з'їзд при управі всеукр. спілки земств. // Вісник Одеси. – 1918. – №89. – 2 серп. (20 лип.).
11. Воронович М. Ухвалений Радою Міністрів закон про надання Губерніальним Старостам права розпускати волостні земські зібрання та управи / М. Воронович // Державний вісник. – 1918. – №21. – 11 лип.
12. Грамота до Всього Українського Народу // Державний вісник. – 1918. – № 1. – 16 трав.
13. До арештів // Земське діло. – 1918. – № 326. – 4 серп.
14. Закон про тимчасові ревізійні комісії // Вільний Голос. – 1918. – № 71. – 10 лип.
15. Передача майна медично-санитарного відділу всеукр. Спілці земств // Вісник Одеси. – 1918. – № 85. – 28 лип.
16. С.В. Петлюра о ближайшей работе земств // Одесская мысль. – 1918. – № 1. – 1 июля.
17. У.Т.А. Народа земств в фінансовій справі // Земське діло. – 1918. – № 323. – 1 серпня.
18. Ухвалений Радою Міністрів Закон про доповнення статуту від 8 червня 1918 року та Закону від 14 червня 1918 року про тимчасові ревізійні комісії по перевірці діяльності органів місцевого самоврядування // Вісник Волинського губерніального старости. – 1918. – № 56. – 1 жовт.
19. Бавико О.Є. Політична опозиція гетьманові П. Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.) : дис. ... канд. політ. наук. – К., 2007. – 187 с.
20. Грибенко О.М. Державотворчі процеси в Наддніпрянській Україні у 1917–1920 рр. : Історичний аспект : дис. канд. іст. наук / О.М. Грибенко. – К., 2006. – 266 с.
21. Дорошенко Д.І. Історія України, 1917–1923 : в 2-х т. : документально-наукове видання / Д.І. Дорошенко ; упоряд.: К.Ю. Галушко. – К. : Темпора, 2002. – 352 с.
22. Єпик Л.І. Костянтин Андріанович Мацієвич – державний і громадсько-політичний діяч : дис. канд. іст. наук / Л.І. Єпик. – К., 2009. – 225 с.
23. Литвин С.Х. Симон Петлюра у 1917–1926 роках. Історіографія та джерела : монографія / С.Х. Литвин. – К. : Аквілон-Прес, 2000. – 464 с.
24. Литвин С.Х. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана / С.Х. Литвин. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2001 – 640 с.
25. Пиріг Р.Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси / Р.Я. Пиріг – К. : Ін-т історії України НАН України, 2011. – 336 с.
26. Савченко В.А. Симон Петлюра / В.А. Савченко. – Х., 2004. – 416 с.

27. Солдатенко В.Ф. Революційна доба в Україні (1917–1920 роки): логіка пізнання, історичні постаті, ключові епізоди / В.Ф. Солдатенко. – К., Парламентське вид-во, 2011. – 568 с.
28. Солдатенко В. Чому і як готувалося антигетьманське повстання / В. Солдатенко // Дзеркало тижня. – 2008. – № 41. – 1 лист.
29. 1918 год на Украине / сост., науч. ред., предисл. и коммент. д.и.н. С.В. Волкова. – М. : Центрполиграф, 2001. – 414 с.

The article highlights the main provisions of the statute, the structure and main activities of Ukrainian rural Union day Ukrainian State. Investigates causes antyhetmanskoji focus management actions personally Union and its chairman S. Petliura.

Key words: All-Union Zemsky (GBS), local governments, Ethnography, Petliura, P. Skoropadsky.

Отримано: 13.09.2012

УДК 377.8:378(477-25)=(162.1)

І. В. Міщенко

ДІЯЛЬНІСТЬ РОБІТНИЧИХ ФАКУЛЬТЕТІВ У ЖИТОМИРІ ТА МАРХЛЕВСЬКУ ПРИ ПОЛЬСЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ (30-і рр. ХХ ст.)

У статті розглянуто найважливіші аспекти діяльності Мархлевського та Житомирських денного і вечірнього робітфаків при Польському педагогічному інституті в 30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: освіта поляків, Польський педагогічний інститут, Мархлевський робітфак, Житомирський робітфак.

В 1925 р. у східній Волині був створений польський національний район з центром у с. Довбиш, яке згодом перейменували на честь польського революціонера Юліана Мархлевського.

Мархлевський район мав стати моделлю для створення в майбутньому «червоної Польщі» після невідмінного (на думку радянських ідеологів) здійснення там соціалістичної революції. Для зміцнення контролю і поширення свого впливу на населення уряд УСРР значну увагу приділяв розвитку освіти польської національної меншини: збільшенню мережі польських шкіл, відкриттю педагогічних курсів, технікумів та ін. У національних школах, які повинні були стати початковим «знаряддям диктатури пролетаріату в справі виховання молоді», встановлювався значний контроль за змістом навчання, складом учнів і добором учительських кадрів. Тому школи постійно зазнавали чисток від «класово-ворожих» елементів.

Учителів поділяли на три категорії: комсомольці-партійці, вихованці радянських педтехнікумів, представники старого учительства, до якого радянські органи влади ставилися з підозрою і особливою недовірою. Через безперервні чистки було поширене явище гострої нестачі кадрів для національних шкіл, відповідно партійне керівництво було змушене постійно дбати про їх підготовку.

Тому, зрозуміло, що першочерговим завданням радянських органів влади у сфері освіти була підготовка «червоних учителів» –